

ИЛНЯС

ЖАНСҮГІРОВ

л 2007

1183к

Книга:
Касенов
Модч.
Кок-Тобу, 2002.
19 ✓

ІЛНІЯС ЖАНСҮГІРОВ

ШЫҒАРМАЛАР

БІРІНШІ ТОМ

2

ӨЛЕҢДЕРІ

ҚАЗАҚТЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК
Көркем Әдебиет Баспасы
АЛМАТЫ - 1960

Құрастырғандар:
А. Сүлеев, Ғ. Орманов.

Редколлегия мүшелері:
*Х. Жұмалиев, Ғ. Орманов, М. Қаратаев,
Ф. Ғабитова, Қ. Бекхожин, С. Сеитов*

Жалпы редакциясын басқарғандар:
Х. Жұмалиев, М. Қаратаев.

И ДЖАНСУГУРОВ
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

Том I

(на казахском языке)

Издание Казгослитиздата—1960

Редактор Г. *Молдагалиев*. Художник Ю. *Ненахова*
Худ. редактор Н. *Гаев*. Техн. редактор К. *Фаритденов*.

Сдано в набор 6/XI—1959 г. Изд. № 27. Подписано к печати 26/I—1960 г.
Формат 84×108^{1/2}=17 5 п л—28 70 усл. печ. л. (уч.-изд. л. 25,5).
УГ05900. Тираж 25.000 экз. Цена 15 руб.

Алма-Ата, **Полиграфкомбинат** Главиздата Министерства культуры КазССР
Пастера, 39. Заказ № 2200.

1915—1920

ӘНШІГЕ

Өлеңге көңілің құмар, даусың жытар,
Созылтып ән мұжасын созсаң жытар.
Ән сүйгіш, жылы көңіл, сөзге таңсық
Жылпындар жылы сөзді неге ұмытар?
Тамырды солқылдатып, ойды қозғап,
Жүректі тебіrentіп, ішті жылытар.
Қайғылы, мұнды, өнерлі, шерлі жанға
Ой салар, ойын түртер, жыбыршыттар.
Еліртер, екілентер, елбіретер,
Толғантар, толғақ салар, толықсытар;
Аспанға ащы даусың шырқап, қалқып,
Қоңырлап, көмей қайта ыңырсытар.
Зарлының екі көзін мөлдіретіп,
Болса да елжіретер бейлі шын тар;
Салған ән магниті тұрған көпті
Баладай тербеу жеңген бір тыншытар.

1915—1916

БҰЛБҰЛҒА

Сайрадың құйқылжытып, құбылжытып,
Тамсандым, тамағымның суын жұтып,
Толқытып, толықсытып, емірентіп,
Қиқуға қызықтырдың, қылдың ынтық.
Ерікті алып, ес шығарып, екілентіп,
Көңілді көлбектетіп, ойды ұмтылтып;
Қанды қозғап, тамырды солқылдатып,
Көңіл мұңын, жүректің лебін тінтіп.
Малда дыбыс, көлде шу, жерде ыбыл жоқ,
Маңайды манаурадым мүлде ұмытып;
Судың сылдыр, тоғайдың дыбыры жоқ,
Басқаны қойдың, әншім, тақа құртып.
Шырқатып, шыңғырасың шымырлатып,
Төмендеп түсіресің сыбырлатып;
«Мұндым-ау! Мынау сенің мұңың ғой» — деп,
Маған да әкелесің қыңырлатып.
Жіберіп жер астына ызылдатып,
Қайтадан көтересің сыбырлатып;
Жүрегім, қаным, миым, көмейім де,
Қосылтып, қос құлақты шыңылдатып.
Сен сондай, ә, мен қандай сол мезгілде?
Елжіреп ішім, баурым кеткен мүлде.
Қаныма қосып кеттің бір ауыру,
Осындай сайрамасаң күнде-күнде.

1915—1916

АРМАН

Мезгіл бар ма құтылар,
Шынжырлаулы тағдырдан?
Бірақ ой жоқ үмтылар,
Табылар тағдыр дағдыдан.
Рақымы жоқ шынжырға
Байқамастан шалдырған,
Аяқ, қолы құрсауда,
Зарлауда жүр «балдырған».

Желік-желік еткен жас шалғыш
Суық желмен майысып,
Селік-селік еткен болды күн
Көтермей белді қайысып.
Ажарлы, нұрлы ақ балғын
Заманмен тозды сайысып,
Кеңіл құрғыр соп-солғын,
Жылдам суып, жай ысып.

1915—1916

ӨЗІМЕ

Хақ сөйле, қызыл тілім, адал сайрап!
Тапсырдым бар ойымды саған арнап.
Көңілім, арам ойлап алаңдама,
Алмакка біреуді алдап, біреуді арбап.
Мың қайғы бір борышты өтемейді,
Тағы да қылма уайым соны барлап.
Байды зорсып, кедейді нашарсынып
Бұзылдың көзі құрғыр, елді талдап.
Еңбекке жалқауландың екі қолым,
Тілейсің жылы суға дәйім малмақ.
Сырласып сыбырменен сылқыл жасап,
Құлағым, қуқыл болдың құдай қарғап.
Малдыға изен қағып, көңілін бағып,
Басым да елді алдадың құрығ «алдалап».

Тоқтам қыл, билікті бер, мүшелерім!
Осыны «ождан» сүймей жатыр зарлап...

1915-1916

СӘЛЕМДЕМЕ

Сәлемдеме жастарға,
Зарым замандастарға.
Көкірекке ақыл, көзге
Ғыбрат,
Жалынды талап, жаңа
үміт,
Адал жүрек, ақ ниет
Жамандықтан қашқанға.
Жай таппаған көбелек,
Жапырағы жоқ қу терек.
Итке маржан не керек?
Су ағар ма аспанға?
Халық үшін жан киган,
Қамқорлықтан ой жиған,
Сәлемдеме бұл сидан
Жарты жанқа тастар ма?
Ақылы билеп, ой салып,
Қайғысызға қайсарып,
Асыл сөзге бой салып,
Көңіл көзін ашқанға.
Сөз орнына без беріп,
Бөз бергенін көз көріп,
Хабары болса өзгелік
Дұшпаннан да, достан да.
Қарыны ток, кайырымы аз,
От басында өзі мәз;
Шөлдеп жүрген қысы-жаз

Мұның басын косқанға.
Көңілмен бірге қол жетер
Жұрт қажеті мол жетер,
Білімдікті олжа етер
Сусап тұрған бостанға.
Сондай құрбым — өнерпаз,
Сусаған су тапса мәз,
Осы қайғы, осы наз
Жарамас па астарға?..

1915—1916

КӨҢІЛДІҢ ЖҮГІРІСІ

Зыр айналып тоқтамай,
Үмітке мініп жүр көңіл.
Қайғы ойланьп жоқтамай,
Қайтсын таппақ кызыл гүл.

Я мақтамай, боқтамай,
Бәрін дос деп бекер жүр.
Жағын керіп оқтамай,
Аландықпен шекті өмір.

Кейде жалын, кейде шок,
Кейде ынтық, кейде жоқ,
Кейде жаяу, кейде атты,
Кейде баяу, кейде отты.

Кейде қайғы, кейде шат,
Кейде тұнык, кейде ылат.
Кейде коркак, кейде өжет,
Кейде тірі, кейде өлет.

Көңіл бүйтті тағдырсыз,
Тексере алмай бас катты.
Өмір өтті мағдырсыз,
Көксеі алмай жас ақты.

Қолды қағып тағдыр тұр,
Көңілге пәлен демейді.
Сорды бағып дағды күл
Маңайдан әлі кетпейді.

Көңіл, сенен тілегім —
Талапты ерттеп, қолды мін;
Үмітім мен жүрегім
Тартпасын сордың қорлығын!

1915—1916

ЖАНДЫ СӨЗ

Үйықтап жатқан көңілді өлең түртер,
Қайғы, зарын, қуанышын жақсы тінтер.
Жүрегімнің айнасын шаң басқанда
Орамалым осы өлең бетін сүртер.

Өлең, мақал, жаңылтпаш, ертегі, жыр —
Мұның бәрі жанды сөз, ішінде сыр.
Елдің сәні сақталар жанды сөзбен,
Қай жұрт болсын талассыз осыған құл!

1915—1916

МҰҢДЫ ҚҰС

Бұлбұлдың сыны толады мамыр, шілде күнінде,
Қуанып, сайрап конады бірінен соң біріне.
Көлде құстар қаңқылдап, шалғынды шайқап жел
соғып,
Шағала шалқып, шаңқылдап, көлден көлге құс
тоғып.

Сонда бұлбұл сайраса қан қызар, қайғың
сарқырар.
Сайратып әркім ойласа, шымырлатар —
шырқырар.
Өте шықты осы жай жердегі сәнді сыпырып,
Қарқылдап қарға апыр-ай, сауысқан салды
шиқылық.

Сынық канат, мұңды құс жалаңаш ағаш басында,
Ажалға таяу осы тұс, қарға, күзғын қасында.
Қанаты сынық болғанмен көкіректе ескі әні бар;
Қу ағашқа қонғанмен әннің де не сәні бар?

Қарашадан хабар ырып айтса дағы кім тындар?
Алмай ма соғып, сонар қып саятшылар,
жылпындар? .

1915—1916

АЛДЫМДА

Сен не дейсің, не дейсің?
Тілің тәтті, жаймысың?
Ая! Ая! Әрине!
Мені жаман демейсің.

Таңдайын тәтті, тілің май,
Тауып айттың апырым-ай,
Ор қазалық, оқ жасап,
Олар қамсыз, жатсын жай.

Ахиреттік дос болсак,
Құда болсак, бір қонсак.
Қағаз берсек, үрласак,
Құдайға сал, қорғансак.

Қайрат калың, күш мығым.
Жазда қамтып қыстығын;
Мен мұз болсам сен жалын,
Тым-ақ жаман ұсқынын.

Ішінде зәр, сыртында ар,
Мені алмакшы ойын бар;
Сен сауысқан, мен арық
Қызылыма тойынар.

Мұны оқыткан кім екен?
Ғазазыл ма екен, жын ба екен?
Таңырқаймын, тамсанам,
Дағдыға күл ку ма екен!

Ащы көңіл, тұщы тіл,
Аулак жығыл, арман өл!

1915—1916

ЫНТЫҚТАР

Күн батқан соң қарайып,
Қаранғы пер де жабылар;
Құрт-құмырысқа, халайық,
Құс ұшпас, аңдар жалығар.
Карауытып маңайын,
Батып ақшам жамылар.
Күн батқанға қуанып
Қорқақ қоян жайылар.
Шық түсіп жапырақ буланып,
Ұйқыдан әр жан табылар.
Жазғы кеште желсіз түн,
Тыншықты, жатты жануар.
Серт байласып, сөйлескен
Ынтығын, ынтық сағынар.
Көңілі жақсы, түн тапшы,
Бір жолықса нағылар...
Артында түр ауылдын,
Мезгеулі мезгіл — уағы бар.
Сүйісу білмес сармойнақ
Күндеп үріп шабынар.
Жылысып шығып ақ үйден,
Бүркеніп киім жамылар.
Жұлдыз жиі, ай жарық,
Дағдылы көзбен табылар.
Жалбырап жапырақ, сылдырап,
Әр бұтаққа таңылар.
Шалғын төсек, тал перде,

Маңайдан көңіл жаңылар.
Жан сүйісіп, тән ысып,
Ынта айырылмай жалынар.
Сыбырласып, сырласып,
Кірден жүрек арылар.
Үміт кескен жауап жоқ,
Таңда тағы табылар...
Сүйкімді түн, жоқ болды үн,
Сызылып атқан таны бар.
Тағдыр жолы таң атып,
Хош-хоштасып айрылар.
Жолықпаса асық жар,
Тынымсыз түннің шаңы бар.
Жолыққан соң асық жар,
Желсіз, шаңсыз заңы бар.

1915—1916

/

ЗАМАНДАСҚА

Өнерге үмтыл, өнерді біл замандас!
Қамдан, жатпа, заманыңнан хабарлас!
Ынта салсаң, білім туын қолға алсаң,
Теңдік тиер, һешкім күие жағалмас.

Шөлдеп тапқан судан басын ала алмас,
Шөлдемеген суға басын сала алмас.
Жаста білген, басқа сщген тәлімін
Өзің өлмей сүйегіңнен қала алмас.

Жаста жақсы ' мінезді іздеп ала алмас —
Онда біздей хайуан тіпті жаралмас!
«Іс құдайда, ерік біреуде» дегенмен,
Біз қозғалмай, жау жапдағын жаба алмас.
«Құдай жазды, менде не бар» дегенмен,
Мұның бос сөз, һешнені өкпең қаба алмас!

1915—1916

ЖЫБЫРЛАҚ

Көңлім қорқақ,
Тілім шорқақ,
Мінсіз емес бозбала!

Өнерім аз,
Сен өнерпаз,
Тапқан ылаж, қозғама'..

Аттай кетсең,
Таппай сөксең,
Хиянат маған, өте обал.

Жүйрік жасқа,
Замандасқа
Қас қылмасқа қолымды ал!

Акын емес,
Ақылды емес,
Мақұл да емес адаммын.

Ауа қонса,
Қисық болса
Айыбы қанша қаламның?

Сынға салдым,
Шынға салдым,
Жас талапкер өзіңе!

Сынағанда,
Шулағанда,
Қисығын айт өзіме!

Көкірегі ашық,
Кепке ғашық,
Анық менің кұмарым.

Айналмаса,
Ойланбаса,
Иланбаса жыларым..;

1915—1916

МАҢЫМ

Жаксыға айтып базына,
Көңіл тілім сарнайды.
Қайғысызға сөйлесең,
Ғеш құлағын салмайды.
Үйықтап жатыр, «әй» десең,
Әсте ұйқысы қанбайды.
Қонсыз қоңыр шолағым
Жүрт бәйгесін шалмайды.
Жапалаққа жем берсем,
Тірі тышқан алмайды.
Алаламай тең көрсем,
Бір бүкпесі қалмайды.
Жігерліге сөз айтсам,
Жылдамырақ аңдайды;
Жігерсізге қисайтсам,
Ат пен киім таңдайды.
Қанағатсыз қара жер
Жан біткенді жалмайды.
Қайрымы жоқ қара кер
Құр зорлығын жалдайды.
Көңіл, өмір жеп-жекіл,
Бір басымды алдайды.
Жалған — жалын, мен — көмір,
От жанудан танбайды.
Көзі соқыр, көңілі мұз,
От жауса да жанбайды.
Маған біткен қиын күз
Лаулап жанып, қаулайды.

1915—1916

ШЫМ-ШЫТЫРЫҚ

Алған — берген,
Қалған — өлген, ШЫМ-ШЫТЫРЫҚ
ку заман.

Жаулаған да,
Даулаған да, сүм құзғындай
шулаған.

Бозбала аусар,
Ақылы жансар, қартаймастан
алжиды.

Замғиды да,
Қан кұйды да,
Малжиды да — шалжиды.

Биі әділсіз,
Ер кәдірсіз,
Қыз да әзілсіз — бір келкі.
Досың күлсе,
Дұшпан үрсе,
Басып жүрсе — өз еркі.

Ащы көңіл,
Тұщы өмір,
Төсек темір, бар ма дос?
Қайғы баптап,
Ойды шақтап,
Сырғанақтап — жүрмін бос.

1915—1916

ЖАҢЫЛҒАНЫМ

Жалғанды «жазықты» деп жамандадым,
Ол жазықтан өзімді амандадым.
Ойлады да отырдым ел табуға,
Заманнан жақсы досты таба алмадым,

Үш буынды өмірдің бәрі заман,
Жиіркендірген жұрт сөзі оны маған.
Кінә сіалып, ойсызға иек сүйеп,
Орынсызға ұрынған өзім жаман.

«Адам таза, өмір қу, тиме!» деген
Ездік ісі өз көңілін билемеген.
Жанды, жарық дүниені жалғаншы қып,
Әлдекімге соқтығып кимелеген.

Кінә менде, кеп менде, жазық менде,
Байлап, шешу жазықты қазық менде.
Уақытша жан қонақ біздің тәнге,
Алал, арам жегізер азық менде.

1915—1916